

EVROPSKI ODJECI I ORIGINALNE CRTE U HRVATSKOJ RENEZANSNOJ KNJIŽEVNOSTI*

NIKICA KOLUMBIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 886.2(091):82.091
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-03-16

Ističući kako je jedna od značajnih osobina hrvatske književnosti starijeg razdoblja njezina otvorenost prema evropskim utjecajima, kao i njezina velika vjernost vlastitoj nacionalnoj baštini, autor najprije iznosi neke oblike humanističkog djelovanja u hrvatskim stranama koje su bile izravan odraz zbivanja u susjednoj Italiji (usvajanje antičkih formi života, njegovanje govorničtva, sveopća latinizacija itd.). Ali ni te pojave ne bi mogle živjeti na ovom tlu da nisu postojali razvijeni gospodarski, socijalni i kulturni uvjeti kao izraz sve razvijenijega građanskog staleža. Osjetljivi za domaću problematiku, hrvatski su humanisti posebno razvili neke književne forme (npr. govore protiv Turaka).

Hrvatski renesansni pjesnici, predstavnici humanističke obrazovanosti koji su pisali na hrvatskom jeziku, razvili su sve one duhovne vrijednosti koje su bile tipične za evropsku renesansnu književnost (ističanje stvaralačke ličnosti, pobjeda individuuma nad univerzumom, isticanje pojedinca, okretanje ovozemaljskoj problematici, nova pjesnička struktura itd.). Ali uz preuzimanje poetskih modela evropskih, uglavnom talijanskih pjesnika, hrvatski su renesansni pjesnici u nekim crtama bili i osebujni: njegovali su specifične ritamske strukture, naslanjali su se na domaću pjesničku baštinu i zadržali su osebujan završni, stilski i tematski kontinuitet. Značajniji pjesnici, usprkos stranim uzorima i poljajima, stvarajući u posebnim okolnostima, obradili su neke osebujne sadržaje i dali neke originalne oblike, postigavši visoku umjetničku razinu. Kao primjer autor navodi osebujno građenje komike u Držićevim djelima, posebnu strukturu renesansne drame kod Lucića i Hektorovićevog složeno pjesničko djelo (od elemenata putopisa, ekloge i poslanice).

Sve to proizlazi odatle što su hrvatski renesansni pjesnici imali vrlo razvijen osjećaj za doživljaj domaće stvarnosti.

U književnoj se znanosti u posljednje vrijeme sa sve više uvjerenja ističe mišljenje kako je jedna od najznačajnijih i trajnih osobina hrvatske književnosti starijeg razdoblja njezina otvorenost prema evropskim

---

* Ovaj rad predstavlja jednu varijantu referata koji je pod naslovom »Reflets européens et aspects originaux dans les lettres croates de la fin du XVe et du XVIe siècle« pročitao na IVe Symposium international d'études sur l'aire culturelle croate, koji je pod nazivom »Les Croates et la renaissance en Europe« organizirao Centre de recherche en littérature comparée (Université de Paris-Sorbonne) od 4. do 6. prosinca 1986.

utjecajima kao ujedno i njezina velika vjernost vlastitoj nacionalnoj baštini.¹ Raniji su književni povjesničari i istraživači u djelima starije hrvatske književnosti vidjeli pretežno odjeke stranih sadržaja i formi. S tog su aspekta ocjenjivali i vrijednost tih ostvarenja. Osobito je takvo mišljenje vladalo pri obradi srednjovjekovnoga književnog fonda, kojemu se još do polovine ovog stoljeća nije pridavala gotovo nikakva estetska vrijednost. Zato su se i počeci hrvatske književnosti računali tek od pojave renesansnih pjesnika — Šiška Menčetića i Džore Držića te njihova suvremenika Marka Marulića, koji je sebi priskrbio i atribut oca hrvatske književnosti.

U toj ranijoj fazi, međutim, književna je znanost i pjesništvo hrvatskih humanista i renesansnih pisaca stavljala prije svega u okvire općevropskih, poglavito talijanskih strujanja. Pri tome je naglašena sklonost bila u proučavanju utjecaja stranih pjesnika na hrvatske autore.²

I doista, danas se više ne mogu prihvaćati već preživjela shvaćanja da se hrvatska književnost starijih razdoblja, pa tako i renesansnog, zasniva ponajviše na odjecima talijanske i nekih drugih evropskih književnosti. Ali isto je tako potrebno izbjegavati i drugu krajnost pa tu književnu aktivnost definirati kao apsolutno autohtonu tvorevinu. Bit ćemo na pravom putu ako prihvatimo stajalište, koje je izrečeno već na početku, a koje je u skladu s prirodom umjetničkog procesa, to jest da se i plodovi hrvatske renesansne književnosti zasnivaju na prožimanju i simbiozi prihvaćenih stranih tendencija, s jedne, te komponenata autohtone domaće tradicije, s druge strane. Doduše, ponekad su naslanjanja na tuđe uzore vrlo jako izražena, ali mislim da ni najočitije sličnosti, pa ni kopije ni plagijati, ne bi imali pravog razloga da se prenesu i prihvate u nekoj drugoj sredini da na tom tlu nisu već bili razvijeni uvjeti u društvenom, političkom i gospodarskom životu. A baš to predstavlja solidnu osnovu da i tuđe tendencije i domaća tradicija u novim okolnostima poprime posebne oblike, da se razviju u nove vrijednosti. Tako i vrijedni poticaji, bilo iz stranih ili domaćih izvora, izgube svoje izvorne odlike i preobrase se u nove, autonomne tvorevine.

U posljednja dva desetljeća jako su oživjela istraživanja starije hrvatske književnosti, znanstvenici se osobito bave analizama i vrednovanjima, ponajčešće s komparatističkim obilježjima. Zato bi se tema o evropskim odjecima i izvornim obilježjima hrvatske renesansne književnosti mogla danas obraditi vrlo opširno, s mnoštvom novih, vrlo

¹ Tu sam primijenio misao A. Flakera (Hrvatska književnost unutar evropskih književnosti u devetnaestom i dvadesetom stoljeću«, u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, Zagreb, Liber, 1970, str. 15).

² Još 1934. Mirko Deanović objavljuje svoj rad »Les influences italiennes sur l'ancienne littérature yougoslave«, *Revue de littérature comparée*, Paris 1934. Neki talijanski učenjaci idu i u krajnost, kao Arturo Cronia, koji piše kako je stara hrvatska književnost bila trojezična »nella forma, ma italiana nella contenanza« (»La fortuna del Petrarca fra gli Slavi meridionali«, *Annali della Cattedra Petrarcesca*, vol. IV, Anno 1932, Firenze 1933—XI, str. 3).

interesantnih zapažanja, pa i otkrića. Ali ovom prilikom morat ćemo se ograničiti na prikaz, ponajčešće i na samo nabravanje, onih pojava i odnosa koji nam se čine najbitnijima.

I na hrvatskom je tlu, kao što je to opća evropska pojava, renesansnoj književnosti prethodilo razdoblje humanizma. Nema sumnje da su mnoge pojave humanističkog djelovanja bile izravan odraz zbivanja u susjednoj Italiji. Odatle su u gradove istočne jadranske obale već od XIV, a posebno u XV. stoljeću, dolazili brojni učitelji. Isto tako iz hrvatskih su krajeva, i primorskih i kopnenih, u evropske zemlje odlazili na studije, a kasnije u diplomatske i govorničke službe, brojni domaći ljudi. Zato se u djelovanju i u djelima hrvatskih humanista, počevši od humanističkog kruga u Zadru, gdje se početkom XV. st. ističe ličnost Jurja Benje, ispisivača starih natpisa i prepisivača djela antičkih pisaca (njegovi rukopisi čuvaju se u Rimu, Veneciji, Oxfordu i Parizu),³ pa do predstavnika hedonističkog te nešto kasnije kristijaniziranog humanizma zapažaju ona temeljna obilježja koja karakteriziraju talijanski i humanizam u drugim evropskim zemljama. Jedno od tih obilježja je usvajanje antičkih formi života. Zato aluzije i metafore iz klasičke mitologije postaju sastavni dio mišljenja i izražavanja, mnoga djeca dobivaju imena antičkih junaka (Hektor, Hanibal itd.), a pisci preuzimaju nadimke prema imenima grčkih i rimskih pjesnika. Hrvatske je humaniste zahvatio i duh sveopće latinizacije, pa su na račun latinskog osobito zabacivali svoj narodni jezik. Na latinski su prevodili i s grčkog (kao Janus Pannonius i Juraj Šižgorić), s talijanskog (kao što Marko Marulić prevodi Petrarca i Dantea),⁴ a nerijetko i s hrvatskog (isti Marulić prevodi tako srednjovjekovnu hrvatsku kroniku). Hrvatski su humanisti, kao i evropski, osobito njegovali govorničtvo, koje im je bilo potrebno u praktičnom životu, u službi diplomata, savjetnika i oratora. U tom su se umijeću pročuli neki već polovinom XV. st. (kao na primjer Ivan Vitez od Sredne na dvoru ugarskoga kralja Matije Korvina), ali su sudbonosni trenuci domovine zbog sve opasnije najezde od Turaka postavljali pred hrvatske humaniste i neke specifične zadatke pa su oni, kao tematsku podvrstu, posebno razvili svoje govore protiv Turaka. Njima su, naročito početkom XVI. st., ponajčešće uzalud zagovarali duhovne i svjetovne evropske vladare da se ujedine protiv zajedničkog neprijatelja. Dovoljno je spomenuti samo nekoliko vrlo uspješnih sastavljača kao što su: Šimun Kožičić Benja (na lateranskom saboru u Rimu 1513), Trankvil Andreis (pred carem Maksimilijanom u Augsburgu 1518), Krsto Frankopan (papi

³ Usp. Giuseppe Praga, »Il codice marciano di Giorgio Begna e Pietro Cippico«, *Archivio storico per la Dalmazia* (Rim), 7 (1932), XIII/77, str. 220—218.

⁴ Marko Marulić je na latinski preveo Petrarkinu kanconu »Vergine bella« i prvo pjevanje Danteova *Pakla* (v. o potonjem Carlo Dionisotti, Marco Marulo traduttore di Dante«, *Miscellanea di scritti di bibliografia ed erudizione in memoria di Luigi Ferrari*, Olschki, Firenze, 1952, str. 232—242).

Hadrijanu VI) i drugi.⁵ S tim u vezi je i njegovanje nekih drugih oblika, kao što su pisma i poslanice. Hrvatski su ih humanisti sastavljali u stihu i u prozi, a njima su komunicirali ne samo s domaćim ljudima, nego s najpoznatijim evropskim humanistima i vladarima. Mnogi su tako dali svoj prilog težnjama za uspostavljanje evropske kulturne zajednice. Ta je integracija ostvarena ponajviše na formalnom planu, na području stiha, obnovom oblika antičke ritmičke strukture. Ali oni nisu u tome bili puki oponašatelji. Već je Janus Pannonius u XV. st. znao i isticao kako humanizam ne znači samo neku ljubav prema klasicima, samo njeno obnavljanje, već novo pjesništvo mora imati svoje vlastite zadatke i mora tražiti svoje vlastite putove.⁶

Te nove putove našli su hrvatski humanisti u osebujnom sadržaju i osebujnoj tematici svojih djela. Ilja Crijević (Aelius Lampridius Cervinus), odgojen u krugu rimskog humanista Pomponija Leta, po povratku u Dubrovnik opisuje u svojim latinskim stihovima ljepote svoga zavičaja.⁷ Juraj Šižgorić (Georgius Sigoreus) u svojim pjesmama, koje je objavio već 1477, iznosi tragičnu sudbinu svoga naroda zbog turskih upada. Doduše, predstavnici kršćanskog humanizma, autori velikih epskih pjesmama — Marko Marulić (u *Davidijadi*) i Jakov Bunić (u spjevu *De raptu Cerberi*) skrenut će humanističke tokove na religioznu tematiku. Ali pojačani katolicizam, ugrožen početkom XVI. st. luteranskim pokretom, imao je u hrvatskim krajevima posebno značenje i poseban poticaj. Zbog turskih nadiranja koja su svakodnevno odnosila žrtve hrvatski su humanisti počeli katoličanstvo shvaćati kao jedini oslonac u borbi.

Međutim, novija istraživanja upravo u izrazito kršćanskom piscu Marku Maruliću otkrivaju čovjeka koji je u svojim latinskim djelima iznosio shvaćanja kritičkog humanizma, koji je zastupao ideje tada suvremene renesansne filozofije okrenute praktičnom djelovanju, koji je bio zadojen liberalnim nazorima i reformističkim težnjama u odnosu na stanje u crkvenoj hijerarhiji.⁸

Tako su već hrvatski humanisti, dakle prvi autori koji su afirmirali svjetovnu tematiku u hrvatskoj književnosti, pokazali kako se nova i prava književnost gradi na pozitivnim tekovinama općeg, svjetskog duhovnog doseg a te na osebujnostima i potrebama koje izviru iz domaćih prilika. Ipak treba pri tome reći kako ni ona najtemeljnija obilježja humanizma — okretanje čovjeku i njegovim ovozemaljskim

⁵ Vidi nedavno objavljenu knjigu *Govori protiv Turaka*, preveo i uredio Vedran Gligo, Split, Logos, 1983.

⁶ To izjavljuje u pjesmi »De amatore librorum veterum« (Ivan Česmički, *Pjesme i epigrami*, Hrvatski latinisti, knji. 2, JAZU, Zagreb, 1951, str. 230).

⁷ U pjesmi »O mihi iucundos« (*Hrvatski latinisti 1*, priredili V. Gortan i V. Vratović, Zagreb, 1969, str. 409—411).

⁸ Nedavno smo upoznati i s Marulićevim oduševljenjem za djela Erazma Rotterdamskog (Branimir Glavičić, »O još jednom Marulićevu novootkrivenom tekstu«, *Forum*, XX, br. 3, Zagreb, 1981, str. 329—337).

problemima, ne bi u hrvatskim krajevima došla do izražaja da se na domaćem tlu nisu bile razvile sve one crte društvenoga gibanja koje su poticale humanističku aktivnost. To je prije svega bio polet u gospodarskim djelatnostima, osjećaj potrebe za višim i svestranijim obrazovanjem te razvoj građanskog staleža čija je probuđena svijest počela voditi k zaoštavanju klasnih sukoba i k dominaciji građanskog mišljenja.

Ali humanistička literatura, pisana na neživom latinskom jeziku, nije mogla izraziti sve osebnosti raznolikog i bujnog života koji se razvijao pod utjecajem novih proizvodnih odnosa i sve bogatijih razmjena materijalnih i duhovnih dobara. Sve veće nametanje užih, lokalnih i nacionalnih pitanja, što je bilo izraz promijenjenih gospodarskih i političkih prilika, zahtijevalo je književnost koja će imati izravnije djelovanje i šire komuniciranje. Zato je sve više izgleda i perspektive počela imati književnost na narodnom jeziku. Odlučan korak u tom smislu učinjen je upravo onda kad su i humanistički obrazovani ljudi osjetili potrebu da pišu na tom jeziku.

To se vjerojatno najprije zbilo na području ljubavne poezije potkraj XV. st., kad se poslije dužeg razdoblja usmenoga trubadurskog i trubadursko-petrarksičkog pjesništva javljaju i prva imena osebnih liričara. To su poznate ličnosti Šiška Menčetića i Džore Držića, ali posebnu ulogu u tom prijelomnom razdoblju odigrat će pjesnik Marko Marulić, koji je svojim epom *Judita* stvorio sretan spoj hrvatske srednjovjekovne tradicije anonimnih pjesnika s latinskom humanističkom poetikom. On je tako stvorio i prvo veliko djelo na hrvatskom narodnom jeziku. Na temeljima Marulićevih, Šiškovih i Džorinih stihova izrasle su generacije hrvatski renesansnih pjesnika.

U doba renesanse po prvi put u hrvatskoj književnosti dolazi do izražaja stvaralačka pjesnička ličnost, prvi put se u toj književnosti afirmira ovozemaljska tematika, a kao popratna pojava ističe se svijest pojedinca o pravima na svoju individualnu slobodu te svijest o narodnoj zajednici. Sve su to ujedno i temeljne odlike općeg evropskog renesansnog duha, koje se u hrvatskim krajevima mogu tumačiti i kao stanoviti odjeci opće evropske svijesti. Ali sve su te duhovne odlike imale odlučujuću potkrepu u društvenoj i kulturnoj klimi domaćih sredina.

Pobjeda individuuma nad univerzumom najvažnija je tekovina novog vremena, a unutar nje ističe se i u hrvatskom duhovnom životu XVI. st. nekoliko drugih odlika kao njezinih sastavnih dijelova. Među njima je prije svega isticanje pojedinca, koje se izražava u raznolikim životnim djelatnostima. To je, doduše, opća pojava u evropskom svijetu, ali na hrvatskom tlu ona ima i svoje vlastite izvore. Ona proizlazi iz izgrađene svijesti o vrijednosti pojedinca, o vrlinama koje se ne temelje na podrijetlu i na društvenoj ljestvici nego su rezultat vlastitih napora. Tu svijest izražava i vođa pučkog ustanka na Hvaru godine 1510, Matija Ivanić, jer on ne nastupa kao izgladnjeli pučanin, on

predstavlja sloj ekonomski jakog pučkog staleža koji traži ravnopravno sudjelovanje u upravljanju komunom.⁹ Takvu svijest ističe i hvarski humanist Vinko Pribojević, ali se ona ponajviše potvrđuje u pjesničkim djelima toga vremena. Za razliku od srednjovjekovnih anonimnih autora novi pjesnici nameću svoje osobne, tematske i strukturalne odlike. Tako se na primjer već i poezija Džore Držića, iako puna trubadursko-petrarkističkih šablona, razlikuje od poezije Šiška Menčetića, ne samo po duhu nego i po stilu. Osebuje je i Marko Marulić, naročito svojim poetskim jezikom, a Mavro Vetranić svojom subjektivnom notom. U obrani svoga mlađeg suvremenika Marina Držića on ističe kako taj komediograf stvara prema vlastitom nadahnuću.

U djelima hrvatskih renesansnih pjesnika mogu se zapaziti i ostale odlike individualnog duha, kao na primjer isticanje narodne individualnosti, koju su iznosili već i humanisti, ali koju su posebno razradili pjesnici XVI. st. u djelima s antiturskom tematikom. Mnogi pisci ističu i stvaralačku ulogu pjesnika. Prema Mavru Vetranoviću, pjesnici moraju slijediti svoju muzu. Kod većine hrvatskih renesansnih pjesnika osjeća se težnja k svestranosti i savršenstvu pa oni ističu mogućnost da se dostigne božanstvo. Tako je i Hanibal Lucić ushićen spoznajom i činjenicom da neki ljudi svojim razumom mogu doći do neba. U međusobnom dopisivanju hrvatski su pjesnici posebno isticali želju za slavom, osobinu koju kod talijanskih pjesnika ističe Burckhardt, ali koju zapaža Daniel Ménager i kod francuskih pjesnika XVI. stoljeća.¹⁰ Pohvale u slavu pojedinaca prelazile su kod hrvatskih pjesnika u maniru pa i u pretjeranosti, ali i takve, one nisu bile samo odjek novovjekovnog evropskog duha, nego su izvirale iz onog osjećaja o slobodi ličnosti koji se bio razvio na domaćem tlu.

Druga renesansna tekovina — okretanje ovozemaljskoj problematici — predstavlja i najizrazitiju crtu novog vremena u hrvatskoj kulturi, jer je ona očita suprotnost didaktičko-vjerskoj usmjerenosti prethodne srednjovjekovne epohe. Ta se nova tekovina ostvarila u hrvatskoj književnosti u nekoliko duhovnih i spoznajnih odlika, kao što je na primjer isticanje prirode i čovjeka, razvijen smisao za realno, za opis pokretne slike te za karakterizaciju junaka. Tu je još i novo shvaćanje o ravnopravnosti žene u društvu. U jednoj verziji Pelegrinovićeve cingareske *Jejupka* (Ciganka) glavni lik savjetuje jednoj od gospođa neka se muževljevoj nevjeri osveti jednakom mjerom.

U svojim djelima hrvatski su renesansni pjesnici često isticali devizu *carpe diem!*. Ni to nije samo neka imitacija stranih postupaka, nego je u uskoj vezi s prihvaćanjem nekih oblika života, kao što je na primjer izražena potreba za ovozemaljskim užicima. A to posebno potvrđuje

⁹ Usporedi Nikica Kolumbić, »Ustanak Matija Ivanića i stupanj građanske svijesti hvarskih renesansnih pjesnika. Matij Ivanić i njegovo doba«, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10, Zagreb, 1977, str. 431—446.

¹⁰ Daniel Ménager, *Introduction à la vie littéraire du XVIe siècle*, Bordas/Mouton, Paris, 1968, str. 75—78.

moda u gradnji renesansnih ljetnikovaca uzduž cijelog primorja, iako je i tada još uvijek prijetila opasnost od turskih gusara. Uz brojne primjere hedonističkog shvaćanja dovoljno je spomenuti samo one stihove Hanibala Lucića u kojima na temelju poznate izreke Lorenza Magnifica preporuča svojoj »gospoји« neka uživa svoju mladost jer dani i godine vrlo brzo prolaze i nitko ih više neće povratiti.

Međutim, ono što je za književnu umjetninu najbitnije, nova se poezija temelji na promjeni pjesničke strukture. U djelima hrvatskih renesansnih pjesnika sve više pobjeđuje načelo jedinstva i čvrste kompozicije, uz nastojanje da svaki autor afirmira i neke svoje posebnosti. Tu novu i pravu umjetnost najavio je već Marko Marulić u svom hrvatskom spjevu *Judita* početkom XVI. stoljeća. On je u tom djelu gotovo sve poetske i kompozicijske elemente uspio podrediti jedinstvenoj pjesničkoj ideji. Maruliću je bilo jasno i to da se književna tvorevina ne iscrpljuje samo na razini gole građe, nego je iznesena građa tek sredstvo kojim se penjemo na višu razinu, gdje se i otkriva prava pjesnikova poruka i predmet njegova doživljaja. Na takvim načelima stvarali su i gotovo svi hrvatski renesansni pisci. Marulić izričito napominje kako u svom djelu neće ispričati samo goli biblijski događaj. Taj postupak je vidan i u pastoralnom romanu *Planine Petra Zoranića*, jer je tobožnji Zoranov odlazak u planine, da bi se izliječio od nesretne ljubavi, samo »koprena«, samo formalna komponenta ispod koje se krije pjesnikova želja da opjeva svoju domovinu, da prikaže njene ljepote i iznese njezine patnje.

Hrvatski se renesansni pjesnici nisu posebno bavili teorijskim pitanjima pjesničkog stvaranja, iako su poznavali suvremena djela iz poetike i retorike, osobito ona talijanskih autora. Međutim, njihova poetička shvaćanja moramo tražiti samo u njihovim ostvarenjima. Ali pri tome je važna i jedna druga spoznaja koja je izražena u njihovim djelima. Nju je najbolje izrazio Marko Marulić kad je istaknuo kako njegova »Judita« ne leži samo na poetici antičkih pjesnika nego i na temeljima koje su postavili njegovi hrvatski prethodnici, srednjovjekovni »začinjavci« (začetnici). To se prije svega odnosi na pitanja pjesničkog jezika i izraza.

I doista, ako su neke poetske modele i preuzimali od evropskih, većinom talijanskih suvremenika, u jednome su hrvatski renesansni pjesnici bili potpuno osebujni: gajili su specifične hrvatske ritamske strukture. Sve svoje doživljaje iskazivali su oni specifičnim pjesničkim jezikom, pri čemu je dominirao dvostruko rimovani dvanaesterac. O podrijetlu toga osebujnoga hrvatskog stiha mnogo se raspravljalo,¹¹

¹¹ Među prvima je o tom stihu pisao Vatroslav Jagić, Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji«, posebni otisak iz *Izvestij Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti*, I. Akademii nauk t. I (1890), knj. 3, str. 439—466. Isto i u knjizi V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Matica hrvatska, Zagreb, 1948, str. 318—337. Novija gledanja daje Ivan Slamnig (»Evropski kontekst srednjovjekovnog i renesansnog stiha«, *Hrvatsku versifikacija*, Zagreb, Liber, 1981, str. 23—28).

ali naviknuti na takav način poetskog iskaza, pa ako je u Hrvata i preuzet od nekog stranog modela, hrvatski su mu pjesnici dali osebuje oblike pa čak i onda kad su prevodili ili preradivali strana djela drugačijih ritmičkih struktura. Zato se u hrvatskoj književnosti tog vremena nije toliko njegovao sonet, iako je dobar dio hrvatske poezije pisan pod izravnim utjecajem talijanskih sonetista, od Petrarke dalje.¹²

Naslanjanje na domaće pjesničko stvaralaštvo proizvelo je u hrvatskoj književnosti starijega razdoblja još jednu pojavu koja se ne može mimoći kad se raspravlja o evropskim refleksima. Možda se ni u jednoj književnosti tog vremena ne zapaža tolika povezanost u dijakroniji, toliki žanrovski, stilski i tematski kontinuitet. Doduše, ta pojava i prelazi granice jednog razdoblja, ali tipična je i za renesansno vrijeme. Ona se može pratiti na nekoliko razvojnih nizova, kao što je na primjer niz antiturske epske obrade (od Marulića preko Zoranića i Barakovića do Gundulića), ili pak u komediografiji (od Nalješkovića preko Držića do Sasina, Benetovića i do komedije s kraja XVII. st.). Takav je kontinuitet izrazit i u hrvatskoj pastorali (od Džore Držića preko Vetrančića i Nalješkovića do Marina Držića, Sasina, Gundulića i dalje). S tog bi stajališta upravo moderna međutekstualna proučavanja mogla dati bogate rezultate.

Tu se ne radi samo o pukom naslanjanju ili imitaciji, nego o preuzimanju nekih sadržajnih ili formalnih elemenata koje novi pjesnici transformiraju u nove oblike i nove sadržaje. Lako je, na primjer, zapaziti kako iz ekloge Džore Držića nastaje pastoralna igra Mavra Vetrančića o vili i lovcu ili gusaru, a na temelju koje Hanibal Lucić sastavlja svoju *Robinju*, dramu s nacionalnim i rodoljubnim sadržajem. Tu se ne radi samo o žanrovskoj preobrazbi, nego i o transformiranju sadržajnih elemenata.¹³

Fenomen te povezanosti, tog čuvanja nacionalnog identiteta putem svih oblika duhovne i jezične baštine, usprkos tomu što su hrvatske zemlje bile stoljećima odvojene, još uvijek nije u znanosti dovoljno istražen. Doduše, svaki je hrvatski renesansni pjesnik imao pokojeg stranog ljubimca, ali sluh za one tematske i strukturalne tonove iz domaćeg tla bio je mnogo jači i presudniji. Zato se svaki hrvatski pjesnik toga vremena, ako mu djela nisu izravan prijevod ili prerada, odlikuje nekim osobitostima koje ga čine osebuje i autonomnim. Pogledajmo to još samo na nekoliko izdvojenih primjera.

¹² Kad bi zapjevali na talijanskom jeziku, hrvatski su pjesnici znali sastavljati dobre sonete. Piše ih već Marko Marulić (usp. Mirko Deanović, „Due sonetti inediti di Marco Marulo“, *Giornale storico della letteratura italiana*, CVIII, Roma, 1936, str. 216–224). O sonetnoj formi u starijih hrvatskih pjesnika vidi iscrpno u radu Svetozara Petrovića „Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (Oblik i smisao)“, *Rad JAZU*, 350, Zagreb, 1968.

¹³ Nikica Kolumbić, „Izvori hvarske »Robinje« i dramsko-umjetnički dometi njena autora“, *Dani hvarskog kazališta (Renesansa)*, Split, Čakavski sabor, 1976, str. 118–134.

Mnogo se raspravljalo, osobito u talijanskoj znanosti, o originalnosti djela Marina Držića.¹⁴ Ne može se poricati činjenica da je njegov boravak u Sieni bio presudan za tip njegovih pastirskih igara u koje on unosi likove i scene iz seoskog života.¹⁵ Ali se ipak čini da je u tim Držićevim djelima bitnija ona osnova na kojoj on gradi komiku. Ona se, naime, temelji na sukobu dvaju svjetova. S jedne je strane svijet fikcije, s druge svijet realnosti i kad se junak iz realnog svijeta zaljubi u vilu iz svijeta fikcije, nastaju nesporazumi, iznenađenja i smiješne situacije. A tu smo već na onim osebjnostima koje govore o posebnoj, držićevoj poetici.

Držić je lako usvajao i na svoj način transponirao mnoge elemente klasične i talijanske komediografije. Zato su ga neki smatrali običnim plagijatorom. Braneći Držića hrvatski su znanstvenici osobito isticali originalnost *Dunda Maroja*,¹⁶ jer su za druga djela utvrđeni veći ili manji uzori i izvori. Ali fenomen Držićeva stvaranja nije u njegovu izbjegavanju nekog uzora ili neke tuđe osnove. On je i sam priznao da je svoju komediju *Skup* (Škrtač) uzeo iz Plautove *Aulularije*. Zato je prirodno bilo pretpostaviti i neki predložak komediji *Dundo Maroje*. I doista, on je nađen, i to u Boccacciovoj noveli VIII-10 iz koje je Držić preuzeo samo fabularnu okosnicu. Međutim, na njoj je on izgradio sasvim drugi svijet, iznio sasvim drugi problem, dajući na kraju sasvim drugu poruku. Originalan je već i po tome što je posegnuo za jednom Boccacciiovom novelom koju nije upotrijebio ni jedan drugi komediograf toga vremena.¹⁷

Upoznavajući evropske književne tokove neki su hrvatski renesansni pisci uspjeli dati i osebjne oblike. Tako je Hvaranin Hanibal Lucić svojom dramom »Robinja« sastavio jednu posebnu strukturu, u kojoj su zastupljena i poznata tri klasička jedinstva. U nekim elementima te drame zapaža se i utjecaj domaće tradicije crkvenog prikazanja, ali se autor posebno posvećuje psihološkoj obradi dvoje zaljubljenih, a cijeli tekst u sebi sadrži neku vrstu dramatiziranog trubadurskog ljubavnog kanconijera.

¹⁴ O tome vidi u radovima Franje Svelca: »Problem odnosa Držićeva teatra prema talijanskoj književnosti«, *Zadarska revija*, 7/1958, br. 1, str. 1—13, br. 2, str. 111—124; *Komički teatar Marina Držića*, Zagreb, Matica hrvatska, 1968.

¹⁵ Vidi o tome u radu Petra Skoka »Držićev Plakir«, *Razprave*, V—VI, Ljubljana, 1930, str. 1—41. Novije mišljenje o utjecaju Siene na stvaranje Marina Držića daje Leo Košuta u radu »Siena nella vita e nell' opera di Marino Darsa«, *Ricerche slavistiche*, IX, Roma, 1961, str. 1—55.

¹⁶ To je mišljenje nastojala pobiti Jolanda Marchiori (»Riflessi del teatro italiano nel Dundo Maroje di Marino Darsa«, *La rivista dalmatica*, s. IV, fasc. II e III, Venezia 1958).

¹⁷ Vidi o tome Nikica Kolumbić, »La novella VIII 10 di Boccaccio come ossatura dell'intreccio narrativo della commedia Dundo Maroje dello scrittore rinascimentale croato Marin Držić (1508—1567)«, *Il Boccaccio nelle culture e letterature nazionali*, Firenze, Leo S. Olschki, 1978, str. 371—391.

Lucićev suvremenik i mještatin Mikša Pelegrinović tvorac je originalnog tipa maskerate cingareske (pod naslovom *Jejupka — Egipćanka*), u kojoj je izvrsno pogodoena psiha ciganke, ali ciganke iz hrvatskih krajeva. Popularna zbog tih vrijednosti kao i zbog renesansnog pogleda na svijet, ta je cingareska doživjela i nekoliko verzija, a u doba baroka i stanovitu idejnu transformaciju. U novije vrijeme spominje se mogući refleks tog djela u engleskoj književnosti.¹⁸

Još je jedan Hvaranin pošao svojim vlastitim putem. To je Petar Hektorović, koji je, humanistički obrazovan, dobro upoznat sa suvremenom talijanskom literaturom, sastavio svoj pjesnički putopis *Ribanje i ribarsko prigovaranje*. Mnogi su se u znanosti trudili pronaći što izravniji strani uzor tom djelu (spominjući pjesnike od Teokrita do Sannazara), ali sve je bilo uzalud, jer je Hektorović sastavio osebujno i složeno djelo, s elementima ekloge te pjesničkog putopisa i pjesničke poslanice.¹⁹ Mnogo se raspravljalo o njegovu demokratizmu i realizmu, nazivali su ga i prvim evropskim realinom, a neki su mu zamjerali zbog nepoetskog jezika i faktografskog prikazivanja. Ali bitni elemenat u njegovu djelu jest renesansni doživljaj svijeta sa strane jednog sedamdesetgodišnjaka. On je ponesen ovozemaljskim životom pa mu je drag svaki detalj koji ga okružuje. Odatle i njegova faktografija i demokratizam i njegova ljubav prema pučanima, a odatle i tzv. realizam. On nije opisao tipove nego žive, istinite ljude sa svim osobnim crtama karaktera i temperamenta.²⁰

Specifična je crta hrvatske renesansne književnosti uz ostalo u tome što su mnogi njezini pjesnici imali vrlo razvijen osjećaj za doživljaj domaće stvarnosti. Zbog posebnih okolnosti posebno im se nametala antiturska tematika. Ali svakodnevno pritisnuti s istoka turskom silom, oni se nisu prepustili očaju i apatiji. Naprotiv, njegovali su intenzivno svoj interes za evropska duhovna dostignuća. Dobro poznavanje suvremene evropske, posebno talijanske književnosti, bilo im je ponekad poticaj, ali ponajčešće mjerilo kvalitete. Međutim, uvijek su pronalazili vlastita rješenja, koja su ponekad rezultirala i specifičnim strukturama, kakve nalazimo kod već spomenutog Lucića, Pelegrinovića i Hektorovića.

¹⁸ Ivo Mardešić, »Jejupka Mikše Pelegrinovića kao mogući poticaj za englesku maskeratu *The Gypsies Metamorphosed*«, *Filologija*, 11, JAZU, Zagreb, 1982—1983, str. 229—249.

¹⁹ O tome kako je književna znanost ocjenjivala djelo Petra Hektorovića usporedi Nikla Kolumbić, »Hektorovićevo *Ribanje* kao predmet književno-naučnih ispitivanja«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, Kritika, posebno izdanje, sv. 6, Zagreb, 1970, str. 123—130. U tom *Zborniku* objavljeno je nekoliko radova u kojima se otkrivaju estetske i poetske vrijednosti njegove spjeva (vidi posebno radove Marina Franičevića, Rafe Bogišića, Frane Čale i Josipa Torbarine).

²⁰ O tome u knjizi N. Kolumbića *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980, str. 135 i 251—252.

Govoreći o evropskim refleksima u hrvatskoj renesansnoj književnosti spominjali smo uglavnom dodire s talijanskom kulturnom sferom. Razlog je u tome što je u dosadašnjim istraživanjima dominirala takva orijentacija. Sigurno je da bi više pozornosti trebalo posvetiti vezama s ostalim evropskim literaturama tog razdoblja, osobito s francuskom i španjolskom. Veze s francuskim kulturnim krugovima počinju kod Hrvata već od XI. stoljeća, od boravka Adama Parižanina u Splitu. One se nastavljaju za vrijeme križarskog rata 1202. te potom u doba vladavine Anžuvina u XIV. st. Intenzivnija razmjena duhovnih dobara razvija se ipak boravkom hrvatskih humanista u francuskim krajevima. Mogućnosti nekih bliskosti i veza u znanosti su tek najavljene,²¹ a u koliko se mjeri stvarno odrazio taj proces ostaje tek da se istraži.

---

²¹ Usp. Ivan Slamnig *Hrvatska književnost prije preporoda kao organski dio evropskog književnog kretanja* u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, Zagreb, Liber, 1970, str. 19—49.

Nikica Kolumbić: EUROPEAN ECHOES AND ORIGINAL TRAITS IN CROATIAN RENAISSANCE LITERATURE

Summary

One of the most prominent features of the older Croatian literature is its openness to European influences, but at the same time its great adherence to its own national heritage. Consequently, the author points out some forms of humanistic actions on the Croatian side of the Adriatic that were a direct reflection of the events in the neighbouring Italy (adoption of the classical forms of life, promoting rhetoric, universal latinization, etc). But those phenomena could not have existed on this soil if it had not been for the developed economic, social and cultural conditions as manifestations of the ever more developed middle-class. Being sensitive to the native problems, the Croatian humanists especially developed certain literary forms (e. g. speeches against the Turks).

Croatian Renaissance poets, representatives of humanistic education, and writing in the Croatian language, developed all the spiritual values typical for the European Renaissance literature (emphasizing creative personality, victory of the individual over the universe, giving prominence to the individual, paying attention to the problems of this world, new poetic structures, etc.). But besides accepting poetic patterns of the European, mainly Italian poets, Croatian Renaissance poets also distinguished themselves in some other characteristics, viz. they cherished specific rhythmic structures, adhered to the native poetic heritage and kept a characteristic continuity of genre, style and theme. Poets of some importance, in spite of the foreign models and influences, writing under special circumstances, dealt with some characteristic subject-matters and created original forms with great artistic value. By way of example the author analyses characteristic elaboration of comic elements in Držić's works, special structure of the Renaissance drama by Lucić and Hektorović's complex poetic work (elements of travel-books, eclogues and epistles). All the elements mentioned come from a very deep feeling of experience of the native reality.